

Sosyolojik teorilerde sınırlar: Sınır sosyolojisinin imkânı ve inşası

Kerem ÖZBEY*

Öz

Sosyolojinin temel inceleme ünitelerinden biri olan sınırlar, toplumların, kültürlerin, kimliklerin, bireylerin ve grupların benzeşmesini ve farklılaşmasını belirten hatlardır. Sınırların toplumların birbirleriyle karşılaştıkları, temas kurdukları, iç içe geçtikleri ve çatıştıkları bir saha olması, sosyolojinin sınırları kendisine konu edinmesindeki temel motivasyonu oluşturmaktadır. Sınırlarla toplum arasında sözü edilen karşılıklı ilişki ve etkileşimler, sınır sosyolojisinin temellerini anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, sosyolojinin alt dallarından biri olan sınır sosyolojisinin imkânı ve inşası amacıyla sosyolojik teorilerde sınırları anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, sosyolojik teorilerde sınırların nerede yer aldığı ve ne tür anlamları içerdiği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal bağlamında bu çalışmada klasik sosyoloji teorilerinde Comte, Durkheim, Marx, Weber ve Simmel; modern sosyoloji teorilerinde Parsons, Merton, Coser, Dahrendorf, Mead, Shutz, Garfinkel ve Goffman; çağdaş sosyoloji teorilerinde Giddens, Bauman, Habermas, Wallerstein, Foucault, Baudrillard, Beck ve Lefebvre gibi teorisyenlerin düşüncesinde sınırlar anlaşılma çabaları incelenmiştir. Bu teorisyenlerin sınırlarla ilgili doğrudan bir çalışması bulunmasa da, ortaya koydukları yaklaşımlar sınırlar anlamada önemli dinamikler içermektedir. Klasik sosyoloji teorilerinde sınırların modern toplumun inşasında işlevsel hale geldiği görülmüştür. Modern sosyoloji teorilerinde bir taraftan toplumsal sistem, çatışma ve otoritenin işlevselliğinde sınırların etkili olduğu, diğer taraftan da toplumun gündelik yaşam pratikleri üzerinden ilişki bir analizi olanaklı kıldığı anlaşılmıştır. Çağdaş sosyolojik teorilerde ise, sınırların, bir taraftan küreselleşme tartışmaları ışığında öne çıktığı, diğer taraftan da modernliği dönüşümü, güç ilişkileri ve toplumsalın yeniden yapılanması süreçlerinin bir ürünü olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda, söz konusu teorilerin sınır sosyolojisi için hem bir imkân oluşturduğu hem de bu alanın inşasını da sağlayacak dinamikler içerdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınırlar, sınır sosyolojisi, sosyolojik teori, modernlik, küreselleşme

Borders in sociological theories: The possibility and construction of border sociology

Abstract

Borders, one of the basic units of sociology, are the lines that indicate the similarity and differentiation of societies, cultures, identities, individuals and groups. The fact that borders are a field where societies encounter, contact, intertwine and conflict with each other constitutes the main motivation for sociology to make borders its subject. The mutual relations and interactions between borders and society have an important place in understanding the foundations of border sociology. This study aims to understand borders in sociological theories for the purpose of the possibility and construction of border sociology, one of the sub-branches of sociology. For this purpose, where borders are located in sociological theories and what kind of meanings they contain constitute the main problematic of this study. In the context of this problematic, this study tries to understand boundaries in the thought of theorists such as Comte, Durkheim, Marx, Weber and Simmel in classical sociological theories; Parsons, Merton, Coser, Dahrendorf, Mead, Shutz, Garfinkel and Goffman in modern sociological theories; Giddens, Bauman, Habermas, Wallerstein, Foucault, Baudrillard, Beck and Lefebvre in contemporary sociological theories. Although these theorists do not have a direct study of borders, their approaches include important dynamics in understanding borders. In classical sociological theories, it has been seen that borders have become functional in the construction of modern society. In modern sociological theories, it has been understood that borders are effective in the

*Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
E-posta: ozbey-kerem@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8824-359X

functionality of the social system, conflict and authority, on the one hand, and on the other hand, it enables a relational analysis through the daily life practices of the society. In contemporary sociological theories, on the one hand, it has been observed that borders come to the fore in the light of globalization debates, and on the other hand, they are a product of the processes of transformation of modernity, power relations and social restructuring. In this context, it has been understood that these theories both create an opportunity for frontier sociology and contain dynamics that will enable the construction of this field.

Keywords: Borders, border sociology, sociological theory, modernity, globalization

Giriş

İnsan ve toplum yaşamının belirli bir coğrafyada sürmek zorunda olması ve sınırların bu yaşam alanını çevrelemesi, sınırların toplumların örgütlenmesinde temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Sosyolojinin ortaya çıkmasında etkili olan sanayileşme, kentleşme, ulus-devlet, kapitalizm gibi geniş hacimli toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşümler aynı zamanda sınırların da inşasında etkili olan gelişmelerdir. Nasıl ki Fransız ve Sanayi Devrimleri sonrasında meydana gelen çalkantılı süreçler sosyal teorinin oluşumunda etkili olmuşsa, benzer şekilde sınırların da karmaşık, dinamik ve çalkantılı yapılar olması, sosyal teorinin üretilmesinde sınırların doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Sınır sosyolojisinin imkanı ve inşası açısından sosyolojik teoriler önemli bir kaynak konumundadır. Sosyolojik teorilerde sınırları anlamak, sınır sosyolojisinin sahip olduğu imkânları ortaya çıkaracağı gibi, bu bilim dalının inşasını da olanaklı kılacaktır. Klasik, modern ve çağdaş sosyoloji teorilerinde sınırların izini sürmek, bu alanın teorik alt yapısını oluşturmanın yanı sıra sosyolojide yeni bir alt alanın inşasına da katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede, sınırların sosyolojik teorilerde nerede yer aldığı, hangi anlamları içerdiği ve ne tür yaklaşımlara kaynaklık ettiği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal ekseninde, bu çalışmada, sınırlar, sosyolojinin kuruluşundan günümüze dek öne çıkan sosyologların teorik yaklaşımları üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Klasik sosyolojide Auguste Comte, Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber ve Georg Simmel'in; modern sosyolojide Talcott Parsons, Robert Merton, Lewis Coser, Ralf Dahrendorf, George Herbert Mead, Alfred Shutz, Harold Garfinkel ve Erving Goffman'ın ve çağdaş sosyolojide Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Jürgen Habermas, Immanuel Wallerstein, Michel Foucault, Jean Baudrillard, Ulrich Beck ve Henri Lefebvre'nin düşüncesinde sınırlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz bahsi geçen sosyologların doğrudan doğruya sınırlarla ilgili çalışmaları bulunmamaktadır, ancak sınırlarla ilişkili konulardaki yaklaşımları üzerinden sınırların nelere karşılık geldiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar konusunda sosyolojik teoriler bize ne söylemektedir sorusundan hareketle, sınırların söz konusu sosyologların düşüncelerindeki izdüşümlerine odaklanılmıştır. Konuyla ilişkili çok sayıda sosyolog olduğu için bu çalışma söz konusu sosyologların sınırlarla ilişkili yaklaşımlarıyla sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında sözü edilen sosyologların birincil kaynaklarına başvurulmaya gayret edilmiş ve daha sonra konuyla ilişkili çalışmalardan da faydalanılmıştır. Çalışmada, sınır sosyolojisi devletin sınırlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal, ekonomik, kültürel sınırlarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda sınır sosyolojisi, temelde devlet sınırları ile toplumsalın sınırlarını, diğer bir deyişle, politik sınırlar ile kültürel sınırları içerdiğinden, çalışmada sosyologların düşüncelerinde sınırlar bahsi geçen yönleriyle ele alınmıştır.

1. Modern toplumun inşasında sınırlar: Comte, Durkheim, Marx, Weber ve Simmel

Modern toplum, Batı Avrupa'da temelleri Aydınlanma çağına, Rönesans ve reformasyon hareketlerine dayanan, Fransız ve Sanayi Devrimleriyle birlikte örgütlenmesini sürdüren ve günümüze değin farklı evrelerden geçerek bütün toplumları etkisi altına alan bir toplum modelidir. Sanayileşme, kentleşme, rasyonelleşme, bürokratikleşme, bireyselleşme,

demokratikleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ulus-devlet ve milliyetçilik gibi dinamikler modern toplumun temel bileşenlerini oluşturmuştur. Modern toplumu oluşturan söz konusu bileşenler doğrudan doğruya sınırlarla ilişkilidir. Modern toplum bir bakıma sınırları olan, sınırlarla örgütlenmiş ve sınırlara dayanan bir toplumdur. Bu açıdan modern toplumun kurucu teorisyenlerinin düşüncelerinde sınırların izini sürmek olanaklıdır. Comte, Durkheim, Marx, Weber ve Simmel'in ortaya koydukları yaklaşımlarda sınırlar en önemli temalardan biri olmuştur.

Sosyolojinin isim babası olarak bilinen Auguste Comte, Fransız Devriminin gerçekleştiği süreçte yaşamış ve yazmıştır. Devrimle birlikte oluşan düzensizlik hali karşısında Comte bu süreci düzen içinde ilerleme olarak belirlediği pozitivist düşünceyle desteklemiştir. Pozitivist düşünce, toplumları bütünsel açıdan belirli bir düzen içerisine dahil eden, toplumda çatışmanın geçici olduğunu öne süren, bireyi değil toplumu önceleyen ve toplumların da belirli bir düzen içerisinde ilerlemesi gerektiği belirten bir anlayışı ifade etmektedir. Comte'a göre sosyal olayları inceleyerek pozitif felsefe tamamlandığında pozitif felsefe kendiliğinden muzaffer olacak ve toplum bir düzene kavuşacaktır (Comte, 1964, s. 233-234). İstikrarın ve toplumun yeniden inşasının bilimi olan Comte'un pozitivismi, bir düzeyde, düzen ve ilerleme nosyonlarını birleştirme çabasıyla, Aydınlanma felsefesinin negatif ve eleştirel geleneklerine bir karşılık olarak görülebilir (Swingewood, 1998, s. 62). Comte'un pozitivist düşüncesinde sınırlar, toplumsal ve siyasal düzeni sağlamanın temel araçlarındandır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, pozitivist düşüncenin düzen nosyonunun gerçekleştiği zemini ve çerçeveyi sembolize etmektedir. Batı'da devrimler neticesinde modern toplumların ulus-devlet sistemi şeklinde örgütlenmesi, ulus-devletlerin de sınırlar üzerinden bir egemenlik sahası oluşturması, sınırların bu süreçte öne çıkmasında etkili olmuştur. Bu nedenle Comte'un pozitivist düşüncesinde sınırlar, düzen içerisinde ilerlemenin temel hatlarından biri olmuştur. Pozitivism Batı'da olduğu kadar hem Osmanlı'nın son döneminde hem de Cumhuriyet'in erken döneminde de toplumsal ve siyasal düzeni inşa etmenin ve modernleşmeci anlayışla toplumu dönüştürmenin temelini oluşturmuştur (Sayın, 2007; Kabakçı, 2008; Karaca, 2008). Söz konusu dönemlerde sınırların korunması ve inşası pozitivist bir anlayışla şekillenmiştir.

Sosyolojinin kurucusu olan Emile Durkheim'in düşüncesinde sınır kavramını anlamada toplumsal olgu önemli bir yere sahiptir. Durkheim'a göre toplumsal olgu, bireylerin üzerinde dışsal ve zorlayıcı özellikleriyle görülmektedir (Durkheim, 2006a, s. 62). Herhangi bir toplumsal olgu, diğer toplumsal olgular vasıtasıyla açıklanır (Ritzer & Stepnisky, 2014, s. 78). Durkheimci açıdan bakıldığında, toplumsal bir olgu olarak sınırlar, kapsadığı alan içerisindeki bireylerin dışındadır, onlar üzerinde kısıtlayıcı ve zorlayıcı işlevlere sahiptir. Sınırlar, bireyler, gruplar ve bir bütün olarak toplum üzerinde mutlak bir güç oluşturur. Durkheim düşüncesinde sınırlar siyasal toplumla da doğrudan ilişkilidir. Devlet siyasal toplumun örgütlenmiş halidir. Durkheim, devlet siyasal toplumun bütününün tabi olduğu en yüksek otorite değil midir? (Durkheim, 2006b, s. 97) sorusuyla, devletin siyasal otoritenin cisimleşmiş hali olduğunu belirtir. Marx ve Weber'den farklı olarak Durkheim, devleti başlı başına baskıcı bir kurum olarak görmez. Dolayısıyla devlet kolektif bilincin en üst ifadesidir (Callinicos, 2015, s. 214). Durkheim sosyolojisinde devletin en üst kolektif bilinci ifade etmesi, devletin temel unsurlarından olan sınırların da kolektif bilincin yansıdığı alanlar olduğunu göstermektedir. Kolektif bilinç, devletin ulusal sınırlar içerisinde yaşayanlarda ortak bir bilinç oluşturmasıyla olanaklı hale gelmektedir. Bu anlamda sınırlar, kolektif bilincin temel bileşenlerinden biridir.

Klasik sosyolojinin teorisyenlerinden biri olan Karl Marx'ın düşüncesinde sınırlar kapitalist sistemin örgütlenme biçimine göre çeşitli anlamlar kazanmıştır. Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olan burjuva sınıfı ile bu mülkiyetten yoksun olan proletarya arasındaki mücadelenin yer aldığı, çok sayıda işçinin az sayıda kapitalistin kar elde etmesi için çalıştırıldığı ve sermayenin emeği sömürerek kendi iktidarını oluşturduğu bir ekonomi politik sistemdir. Bu sistemde toplumsal ilişkiler aynı zamanda ekonomik ilişkilerdir. Hans Freyer'ın

da belirttiği gibi, üretim güçlerindeki değişimler, toplum yapısındaki değişmelerin yürütücü etkenleridir. Tarihsel materyalizm her bir kültür içeriğinin bu maddi üretim güçlerince belirlendiğini ileri sürer (Freyer, 2015, s. 84). Marx'ta alt yapı ve üst yapı olarak temayüz eden bu anlayışa göre, kapitalist toplumda alt yapı üretici güçlerin ve üretim araçlarının yer aldığı ekonomik ilişkilerden oluşurken, üst yapı ekonominin dışında kalan diğer toplumsal kurumlar ve ilişkilerdir. Marx'ın düşüncesinde sınır kavramı da bu ilişkide bir anlam kazanmaktadır. Marx'ın alt yapı - üst yapı denklemine sınırlar alt yapının belirlediği üst yapısal araçlardan biridir. Alt yapı salt üretim araçları ve üretim güçlerden oluştuğu için ve ekonominin dışındaki her şey üst yapı olarak görüldüğü için, sınırlar da ekonominin tayin ettiği üst yapıya dâhil olan araçlardandır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, kapitalist toplumsal ilişkilerde belirleyen değil, ekonominin belirlediği bir alanı oluşturmaktadır. Sınırlar, devletlerin temel unsurlarından biri olmaları nedeniyle Marx'ın devlet anlayışı sınırları anlamada önemli bir yere sahiptir. Kapitalist sistemde devlet, burjuvazinin devletidir. Burjuvazinin çıkarları egemen çıkarlar olup, devlet iktidarının politikasını da belirler. Marx'ın devleti egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak görmesi nedeniyle, devletin temel unsurlarından biri olan sınırlar da yine kapitalist toplumda egemen sınıf olan sermayenin çıkarlarına hizmet etmektedir. Marx'ın düşüncesinde sınır kavramı, ulusallıktan küreselliğe geçişte işlevsel hale gelmektedir. Sınırların ulusallığı Marx'ın Friedrich Engels ile birlikte kaleme aldıkları komünist parti manifestosundaki çözümlerinden anlaşılmaktadır: proletaryanın burjuvaziye karşı verdiği mücadele, biçimsel olarak öncelikle ulusal bir mücadeledir. Bundan çıkan sonuç, her ülkenin proletaryasının her şeyden önce kendi burjuvazisi ile hesaplaşması gerektiğidir (Marx & Engels, 2008, s. 31). Bununla birlikte Marx ve Engels kapitalizmin ulusal olduğu konusunda şunları belirtmektedir: işçilerin vatanı yoktur. Sahip olmadıkları bir şey ellerinden alınamaz. Her ülkenin proletaryasının ilk olarak siyasal iktidarı ele geçirmesi, halkı yöneten sınıf durumuna yükselmesi, kendisini ulus kılması gerektiği için, burjuvazinin anladığı anlamda olmasa bile, proletarya zaten ulusaldır (Marx & Engels, 2008, s. 45). Bu bağlamda, Marx'ın düşüncesinde sınır kavramının ulusallığın bir parçası olduğu ve ulusal mücadelenin yapıldığı sahayı işaret ettiği görülmüştür. Kapitalizmin ulus-devletler şeklinde örgütlenmesi nedeniyle sınırlar hem ulus-devletin hem de kapitalizmin çerçevesini oluşturmuştur. Ancak Marx'ta sınırlar ulusal olduğu kadar küreseldir de. Çünkü kapitalist sistemde proletaryanın burjuvaziye karşı verdiği mücadelede her ne kadar ulusal bir mücadele biçiminde gerçekleşse de, son kertede bu mücadelenin ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte yapılması gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Nitekim Marx ve Engels bu hususta işçilerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeylerinin olmadığını, bilakis kazanacakları bir dünyaları olduğu, bu nedenle de bütün ülkelerin işçilerine birleşin! demiştir (Marx & Engels, 2008, s. 71). Bu devrimsel nitelikteki çağrıya binaen proletaryanın mücadelesinin küresel ölçekte bir mücadele olarak düşünülmesi gereklidir. Bu anlamda, Marx'ın düşüncesinde sınırlar, ulusallıktan küreselliğe geçişin temel hatlarından biri olmuştur.

Klasik sosyoloji kuramcıları arasında yer alan Max Weber, modern toplumların inşası sürecini bir tür modern devletin, bürokrasinin, rasyonelitenin ve kapitalizmin inşası üzerinden çözümlenmiştir. Sınırlarla ilişkisi açısından bakıldığında, Weber, modernliği siyasal örgütlenme ve rasyonelleşme süreçleri üzerinden çözümlenmiştir. Weber'in modern devlet tanımı ve rasyoneliteye yüklediği anlamlar, sınırlarla ilişkisi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Weber'e göre, modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. Modern devlet, belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde başarıyla bulduran insan topluluğudur. Arazinin devletin özelliklerinden biri olduğuna dikkat edilmelidir (Weber, 2005, s. 132). Bu açıdan Weberyen anlamda modern devletler, belirli bir toprak parçası üzerindeki bir örgütlenme biçimi olduğundan, sınırlar, modern devletin üzerinde kurulu olduğu toprak parçasının ve sahip olduğu kapasitesinin ulaştığı hatlar anlamını taşımaktadır. Anthony Giddens'a göre, Weber, modern

milli devleti her şeyin üzerinde, güç kullanımıyla, devletin belirli bölgesel alan üzerindeki iddia kapasitesini vurgulamaktadır. Modern devlet bölgesel esasla var olan zorlayıcı bir birlikteliktir ve sınırları içerisinde gücün kullanımının meşru denetimini tekeli altına almaktadır (Giddens, 1999, s. 42). Bu açıdan sınırlar, modern devletin sahip olduğu gücünün ulaştığı sahayı sembolize etmektedir. Weber'e göre modern toplumlar rasyonel toplumdur. Rasyonalite, toplumun hesaplanabilir ve programlanabilir bir şekilde dönüştürülmesi olduğundan, rasyonalitenin hâkim olduğu toplumda amaç için en uygun araçların seçimi gerekir. Sezgin Kızılcılık'e göre, Aydınlanmadan beri Batı kültürünün (modernliğin) asıl özelliği, akılcılaştırma olmuştur. Batı akılcılığı, dünyayı eski anlam düzeninden ve bağlamından koparmıştır (Kızılcılık, 2017, s. 349). Weber'de rasyonalitenin en önemli özelliği, Batı'ya özgü olmasıdır. Weber'in temel sorunsalı, niçin Batı tarzı rasyonel kapitalist kültürün Batı'da ortaya çıkarken, dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkmamasıdır. Bir başka ifadeyle, Weber, kurumların Batı'da rasyonelleşirken, Batı dışı bağlamlarda kurumların niçin rasyonelleşemediğini sorunsallaştırmıştır. George Ritzer ve Jeffery Stepnisky'nin ifadesiyle, Weber, rasyonel bir ekonomik sistemin (kapitalizmin) niçin Batı'da geliştiğini ve dünyanın diğer kısımlarında niçin gelişemediğini anlamaya çabalamıştır (Ritzer & Stepnisky, 2014, s. 28). Bu bağlamda, Weber'de sınırlar, temel sorunsalından da anlaşılacağı üzere, rasyonelleşmenin sınırlarını ifade etmektedir. Weber'e göre rasyonalitenin en somut hali modern devlet ve kapitalizmdir, o da yalnızca Batı'da bulunmaktadır. Rasyonelleştirme pratiği ve rasyonel kapitalist kültür Batı'ya özgü olduğundan, Weber'de rasyonelleşmenin sınırları, Batı'yı, Batı'nın biricikliğini ve Batı'yla Batı dışı toplumların farklılaşmasını temsil etmektedir.

Modern toplumun teorisyenlerinden Georg Simmel düşüncesinde sınırlar iki farklı bağlamda öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, sınırların toplumsal tiplerin üretimini sağlayan araçlar olmalarıdır. Simmel'in toplum tipleri dediği yoksul, yabancı, savurgan, maceracı ve soyludur (Simmel, 2009). Bu örneklerden hareketle, sınırların da çeşitli toplumsal tipleri ürettiği söylenebilir. Sınırların ürettiği toplumsal tipler olarak yabancı, göçmen ve kaçakçı düşünülebilir. Simmel yabancıyı grubun dışında ve gruba karşı karşıya gelir (Simmel, 2009, s. 149). Bu bağlamda, sınırlar da bir toplumsal tip olarak yabancıyı üretmektedir. Çünkü yabancı, sınırların oluşturduğu yerli-yabancı ayırımında sınırların dışında kalanların kimliğini ifade etmek ve bu anlamda bizden, yerliden, içeriden olmayana, bizim için öteki olanı vurgulamak için kullanılır. Benzer şekilde, göçmen, ulusötesi bağlamda sınırı geçerek başka bir ülkeye gitmeyi amaçlayan kişi (Koser, 2007) olup, sınırların dışında kalan ve sınırların oluşturduğu düzeni alt üst eden, yasa ve kuralları önemsemeyen kişidir. Kaçakçı ise, sınırın yanı sıra iktisadi imkânsızlıkların olduğu yerlerde karşılaşılan bir sosyal tiptir. Dolayısıyla o, sınıra bağlı olarak yaşamını sürdüren biridir. Sınır onun için bir engel olduğu kadar bir fırsat ve kaynaktır da (Tekin, 2016, s. 204). Bu açıdan bakıldığında Simmel sosyolojisinde sınırlar birer toplumsal tip üreten yapılara karşılık gelmektedir. Simmel sosyolojisinde sınırların ikinci anlamı ise, Simmel'in "daha fazla yaşam" ve "yaşamdan daha fazla" ayırımında yaşamdan daha fazla olarak tezahür eder. Bu bağlamda, insanlar, iki boyutlu aşkın bir yeteneğe sahiptir. Birincisi, insanlar, hiç durmayan, yaratıcı kapasiteleri (daha fazla yaşam) nedeniyle kendilerini aşabilirler. İkincisi, bu aşkın, yaratıcı yetenek, insanların sürekli olarak kendilerini aşan nesnelere dizisi (yaşamdan daha fazla) üretmelerine olanak verir. Bu fenomenler birbirleriyle bağdaşmaz karşıtlıklar içinde bulunur (Ritzer & Stepnisky, 2014, s. 164). Bu anlamda Simmel sosyolojisi, insanların yaratıcı kapasitelerinin daha fazla yaşam anlayışını, bu kapasitelerinin ürettikleri nesnelere kendisini üreten insanları aşması ise yaşamdan daha fazla anlayışını destekler. Buna göre, Simmel sosyolojisi açısından sınırlar, insanların yaratıcı kapasiteleri bağlamında ürettikleri bir nesne olduğu için, daha sonraki süreçte kendisini üreten insanları aşarak onları denetler, engeller, sınırlandırır ve biçimlendirir. Simmelci perspektiften bakıldığında sınır, kendisini üreteni sınırlayandır. Bizler sınırları üretiriz ancak sınırlar bir kez

üretildikten sonra geriye dönüp kendisini üreteni sınırlar çizerek kontrol eder. Bu nedenle, sınırlar, Simmel'in sosyolojisinde yaşamdan daha fazlası olana karşılık gelmektedir.

2. Toplumsal sistem, çatışma ve otoritenin işlevselliğinde sınırlar: Parsons, Merton, Coser ve Dahrendorf

Modern toplumların örgütlenme tarzları sınırların anlaşılmasında önem taşımaktadır. Modernliğin erken döneminde sanayileşme, kentleşme, bürokrasi, kapitalizm, ulus-devlet gibi geniş hacimli sosyal yapıların inşası çerçevesinde sınırlar inşa edilirken, 20. yüzyılın başlangıç ve ortaları modern toplumun örgütlenmesini oluşturma dönemine karşılık gelmiş, bu dönem toplumların birer yapı, sistem, denge, uyum ve bütünleşme olarak tanımlandıkları ama aynı zamanda toplumların çatışmaya dayalı örgütlendikleri ve otorite yapılarının öne çıktıkları bir dönem olmuştur. Sosyolojik teoriler de bu tarihsel-sosyolojik değişime odaklanmış ve sınırlar da bu bağlamda işlevsel hale gelmiştir. Yapısal-işlevselcilik ve çatışma kuramlarının hakim olduğu bu dönemde sınırlar toplumların örgütlenmelerindeki başat hale gelmiştir. Sınırlar, toplumsal sistemin, çatışmanın ve otoritenin işlevselliğinde öne çıkmıştır.

İşlevselci kuramın önemli isimlerinden biri olan Talcott Parsons'ın yaklaşımı sınırların anlaşılmasında önem taşımaktadır. Parsons, toplumsal sistemin analizinde insan eyleminin dört alt sistemini oluşturan davranışsal organizma, kişilik, sosyal sistem ve kültürel sistemi genel bir paradigma olarak kullandığını belirtmiştir. Bu paradigma herhangi bir eylem sisteminin dört işlevsel kategori açısından analiz edilmektedir: (1) sistemin en yüksek yönetimi veya kontrol örneklerinin onarımıyla ilişkili olması, (2) sistemin iç bütünleşmesi, (3) çevresiyle ilişkili hedeflerin elde edilmesiyle ilişkisi ve (4) çevresinin yaygın durumuyla daha geniş bütünleşmesidir. Bu paradigmanda işlevsel açıdan sosyal sistem geneldeki eylemin alt sistemi olarak bütünleştiricidir. Eylemin diğer üç alt sistemi onunla ilişkili temel ortamı oluşturur (Parsons, 1966, s. 7-8). Bu açıdan toplumlar birer bütündür; birbiriyle ilintili parçalardan meydana gelen sistemlerdir. Her parçanın anlamı, yalnızca sistem içinde özel bir işlevi yerine getirdiği, bütünle ilişkisi içinde ortaya çıkar (Swingewood, 1998, s. 272-274). Toplum bir sistemdir, toplumu oluşturan kurumlar, yapılar, aktörler bu sistemin temel parçalarını oluşturmaktadır. Parsons'un toplumsal sistem kuramının temel hatları üzerinden bakıldığında, sınırların, toplumsal sistemin bir parçası olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Sınırlar, toplumsal sistemin yönetildiği ve kontrol edildiği sahayı, toplumun iç bütünleşmesini sağlayan araçları ve sistemin çevresiyle ilgili unsurları kapsayan bir dinamiktir. Sınırların toplumsal sistemin temel bir parçası olması, toplumun bir sistem olduğunu, sınırların bu sistemin parçalarından biri olduğu, dolayısıyla toplumsalın inşasının da esasında sınırların inşası anlamına geldiğini göstermektedir. Parça-bütün ilişkisinde toplum bütünü, sınırlar da parçayı oluşturmaktadır. Parçanın bütün içerisindeki özel işlevi nedeniyle, sınırlar da toplumsal sistemin içerisinde özel işlevlere sahiptir. Toplumsal sistemin temel eğiliminin toplumlara dengeye ulaştırma, toplumsal birliği ve bütünleşmeyi sağlama ve toplumu uyumlu hale getirme olduğundan hareketle, sınırların toplumların ulaştığı dengenin bir ayağını oluşturduğu, toplumsal birliğin ve bütünleşmenin sağlandığı sahayı temsil ettiği ve toplumsal uyumun temel bir dinamiği olduğu gözlenmiştir.

Modern sosyolojik teorinin önde gelen isimlerinden biri de Robert Merton'dur. Merton, toplumların ve kurumların nasıl çalıştığını açıklamakta, paylaşılan değerlerin çok önemli bir yeri olduğunu düşünerek bütün işlevselci çözümlenin en belirgin yaklaşımına katılmaktadır (Wallace ve Wolf, 2013, s. 84). Merton'a göre, sosyolojik verilerin hepsi, sistemin örüntüleşmiş ve tekrarlanır unsurlarına karşılık geldikleri sürece işlevsel çözümlenmeye konu edilebilirler. Bunların varlığı ve işleyişi, sistem için işlev gördükleri sayılılarıyla açıklanır (Erkilet, 2015, s. 215). Lewis Coser'in belirttiği gibi, Merton işlevler kadar bozuk işlevleri de değerlendirilmesi zorunluluğunu vurgulamış, bir işlevsel çözümlenme protokolü önermiş ve verili yapılar içerisindeki bozuklukları, sosyo-kültürel çatışmaları ve farklılaşan değerlerin temel yapısal

kaynakları konusunda dikkat çekmiştir (Coser, 2013, s. 488). Merton'un düşüncesinde sınırları anlamının temel yolu, onun açık işlev ve gizil işlev kavramlarına odaklanmaktır. Ona göre, açık işlevler, sistemdeki katılımcılar tarafından amaçlanan ve tanınan, sistemin ayarlanmasına veya uyarlanmasına katkıda bulunan nesnel sonuçlardır. Gizli işlevler, bağlantılı olarak ne amaçlanan ne de tanınan işlevlerdir (Merton, 1968, s. 105). Bir diğer ifadeyle, açık işlevler, insanların gözlemledikleri ya da bekledikleri sonuçlardır. Gizli işlevler ise ne anlaşılmış olan ne de beklenen sonuçlardır (Wallace & Wolf, 2013, s. 88-89). Bu açıdan bakıldığında, Merton'un düşüncesinde sınırların açık işlevleri ve gizil işlevleri bulunmaktadır. Sınırların açık işlevi, iki devlet arasındaki bir çizgi olması, bir ülkeden diğerine geçişte bir kontrol merkezi olması, ülkenin giriş ve çıkış kapılarının yer aldığı bir bölüm gibi belirgin özelliklerinin ön plana çıkmasıdır. Ancak sınırların gizil işlevi, bir kimlik bilinci oluşturması, ortak vatan duygusunu oluşturması, bir milletin parçası olmayı, yurttaşlık statüsünü hatırlatması, kısacası kapsadığı alanda yaşayanlarda ortak duyguları, düşünceleri, davranış örüntülerini oluşturmasıdır. Merton'un düşüncesinde sınırların açık ve gizil işlevleri olduğu gibi bozuk işlevleri de bulunmaktadır. Merton'un bozuk işlev anlayışı, birbirini tamamlayan ama birbirlerinden farklı iki fikri içerir. Bunlardan birincisi, bir şeyin genel olarak bozuk işlev sonuçları olabileceği, ikincisi ise, sonuçların kimin için olduğuna göre değişebileceğidir (Wallace & Wolf, 2013, s. 84). Bu bakımdan, Merton'un bozuk işlev kavramı üzerinden sınırlara bakıldığında, sınırların kayıt dışı göç, organize suçlar, fuhuş sektörü, kaçakçılık gibi çeşitli bozuk işlevlere neden olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, bir yandan sınırı kullananlar açısından çok çeşitli avantajlar oluştururken, diğer yandan da çok farklı dezavantajlar oluşturarak bozuk işlevler oluşturmuştur.

Modern sosyoloji teorilerinde adından sıkça söz ettiren düşünürlerden biri de Lewis Coser'dır. Coser'ın düşüncesinde sınırlar, bir çatışma sahasının ürünü olup, grup kimliğini oluşturan temel araçlardandır. Çatışma sayesinde grubun kendi içi ile diğer gruplar arasındaki sınırlar belirlenir. Dış gruplarla yapılan çatışmalar, grubu oluşturan üyelerin kimliklerini yeniden benimsemelerine yardımcı olur. Ortadoğu'da yıllardır devam eden çatışmalar, Arap ve İsrail arasında veya İrlanda'da Protestan ve Katoliklerin grup içi kimliklerinin yoğunlaşmasına yol açmıştır (Poloma, 2017, s. 115). Coser çatışmanın işlevselliği konusunda Simmel'in önermesini yeniden formüle etmiştir: Çatışma, toplumların ve grupların kimliğini ve sınır çizgilerini oluşturmaya ve sürdürmeye hizmet eder. Diğer gruplarla çatışma, grubun kimliğinin kurulmasına ve yeniden doğrulanmasına katkıda bulunur ve çevreleyen sosyal dünyaya karşı sınırlarını korur (Coser, 1956, s. 38). Coser'ın düşüncesinden bakıldığında, sınırların topluluğun içerisini ve dışarını belirleyen temel hatlar olarak çatışmanın mahiyetini belirleyen temel sosyolojik bir dinamik olduğu görülmektedir. Sınırlar iç grup ve dış grup arasındaki temel hatları oluşturur ve bu hatlar grupların kimliklerini inşa etmeyi sağlar. Örneğin Türkiye'nin İsrail ile çatışması, İsrail'i bir dış grup ve düşman haline getirmiş ve bu çatışma Türkiye'de toplumun iç kenetlenmesini sağlamıştır. Coser'ın da altını çizdiği gibi, dış-gruplar, zorunlu olarak düşmanlık hedefleri oluşturmak şöyle dursun, belirli koşullar altında, iç-gruba olumlu referanslar haline de gelebilirler (Coser, 1956, s. 35). Bu anlamda, sınırlar, içerisi ve dışarısı ayrımı oluşturarak, sınırların dışındakileri düşman ve içindekileri de dost olarak kategorize ettiği gibi, iç grubun bütünleşmesi için dış grubu oluşturanlar olumlu bir referansa dönüşebilmektedir.

Modern sosyoloji teorisinde Coser'dan sonra çatışma kuramının bir diğer önemli ismi Ralf Dahrendorf'tur. Dahrendorf'a göre, (1) Her toplum her noktada değişim süreçlerine tabidir; sosyal değişim her yerde mevcuttur. (2) Her toplum, her noktada fikir ayrılığı ve çatışma gösterir; sosyal çatışma her yerde mevcuttur. (3) Bir toplumdaki her öge, onun parçalanmasına ve değişmesine katkıda bulunur. (4) Her toplum, bazı üyelerinin diğerleri tarafından zorlanması üzerine kuruludur (Dahrendorf, 1959, s. 162). Bu çerçevede otorite meşru bir ilişki olduğundan, otoriter emirlere uyulmaması yaptırıma tabi tutulabilir; çünkü meşru otoritenin etkili bir şekilde

uygulanmasını desteklemek gerçekten de yasal sistemin işlevlerinden biridir (Dahrendorf, 1959, s. 166-167). Otorite her zaman hem üstünlük kurmayı hem de itaati içerir. Otorite genel bir sosyal olgu değildir, kontrole tabi olanlar ve izin verilen kontrol alanları toplumda ayrılmıştır. Otorite meşru olduğu için, itaat etmeyenlere yaptırım uygulanabilir (Ritzer & Stepnisky, 2013, s. 82). Dahrendorf'a göre otorite bütün sosyal organizasyonlara içkin bir sosyal ilişkidir. Dahrendorf'un düşüncesinden bakıldığında sınırlar, otorite yapılarının ve ilişkilerinin serimlendiği alanların başında gelmektedir. Devlet otoritesinin cisimleşmiş hali olan sınırlar, bürokratik prosedürlerin uygulandığı alanlardır. Sınırlarda görevli olanlar otoriteyi temsil ederken, sınırlardan geçiş yapanlar ise bu otoriteye tabi olanlardan oluşmaktadır. Sınır kapılarındaki görevli memurlar, Dahrendorf'un otorite olarak işaret ettiği konumlanmayı ifade ederken, bu kapılardan geçmeye çalışanlar ise söz konusu otoriteye itaat etmek durumunda olanları göstermektedir. Dahrendorf'un temel savı, yetkiler birbirinden farklı olan topluluklar arasında sistematik olarak toplumsal çatışmalar çıkacağıdır. Dahrendorf, yetkiden, toplumsal normlar tarafından belirlenmiş ve sınırlanmış ve bu sınırlar içerisinde ve bu sınırları aşmayacak şekilde yaptırımlarla desteklenmiş olan meşru toplumsal rol veya mevkiye bağlı gücü anlatmaktadır (Wallace & Wolf, 2013, s. 180). Otorite yapılarına bağlı olarak çıkar grupları arasında meydana gelen çatışmaları sınırlar üzerinden okuduğumuzda, devletlerin sınır anlaşmazlıkları önemli bir örnek oluşturur. Türkiye'nin Yunanistan'la adalar üzerinden yaşadığı yetki krizi, sınırların otorite yapıları arasındaki çatışmayı gösterir. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki bölgelere düzenlediği askeri harekâtlar, bir taraftan güvenli bölgeler oluşturma amacını içerse de diğer taraftan da Türkiye'nin bu bölgelerde otorite oluşturduğunu, bu bölgelerde yaşayanların Türkiye'nin siyasi otoritesine tabi gruplar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, sınırlar, Dahrendorf'un bakış açısı üzerinden otorite yapılarının ve grup çatışmalarının bir sahası olarak işlevselleştirilmiştir.

3. Toplumun gündelik yaşam pratiklerinin biçimlenişinde sınırlar: Mead, Schutz, Garfinkel ve Goffman

Modernliğin genel ve yapısal bir bütün olarak analiz edildiği, toplumların bütüncül bir perspektifle örgütlendikleri bağlamda öne çıkan kuramların aksine sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji, etnometodoloji ve dramaturji kuramları modern toplumu gündelik toplumsal pratikler üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Sınırlar da toplumun gündelik yaşam pratiklerinin biçimlenişinde etkili hale gelmiştir. Bu bağlamda, sembolik etkileşimcilik kuramının önemli temsilcilerinden biri olan George Herbert Mead, toplumu bireylerin gündelik yaşam pratikleri üzerinden anlamaya çalışan, toplumsal etkileşimin bireylerin benliğinin oluşumundaki rolüne odaklanan ve toplumsal yaşamın merkezine sembollerini yerleştirerek semboller üzerinden toplumsalı anlamaya çalışan bir kuramcıdır. Mead'a göre, bir kişi tarafından yapılan sesli bir jest, diğerinde belirli bir tepkiye yol açtığında, bu o eylemin sembolüdür; yapan insan da aynı tepkiye eğilim uyandırdığı yerde o da anlamlı bir semboldür (Mead, 1932: 189). Bu bağlamda, insanlar birbirleriyle etkileşim halindeyken, sembollerini öğrenmekte ve kullanmaktadırlar. Margaret Poloma'nın ifadesiyle, semboller, bitmemiş gerçeklikler olarak devam eden bir süreç içerisinde yer almaktadır. Semboller, aynı zamanda anlamların taşıyıcıları olarak kabul edilmektedirler (Poloma, 2017, s. 234). Mead'in yaklaşımı üzerinden sınırlara bakıldığında, sınırların birer toplumsal sembol oldukları açıkça görülmektedir. Bu açıdan sınırların anlaşılmasında semboller önemli yer tutmaktadır. Sınırlar birer semboldür, bu sebeple çeşitli anlamları sembolize ederler. Örneğin Türkiye'nin herhangi bir sınır bölgesinde yer alan bir Türk bayrağı, Türkiye'nin topraklarının nerede başlayıp nerede son bulduğunu, söz konusu topraklarda Türk kimliğine sahip bir ulusun bulunduğunu ifade eder. Bu şekilde sınırlar, Türk kimliğini sembolize etmiş olur. Benzer şekilde, Türkiye'nin herhangi bir sınırındaki bir cami, sadece kutsal bir mekânı ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda bulunduğu topraklarda yaşayanların kimliğinin Müslüman olduğunu sembolize eder. Bir sınır aynı anda hem Türk hem

de Müslüman kimliğini sembolize edebilir. Bu anlamda, Mead'in yaklaşımında sınırlar, toplumsal bir sembol olarak işlev görmektedir.

Modern sosyolojik teorilerde fenomenolojinin temsilcisi Alfred Schutz'dur. Schutz, hocası Edmund Husserl'in fenomenolojisini sosyolojiye uygulamış ve bu sayede toplumsal dünyanın fenomenolojisini anlamaya çalışmıştır. Fenomenolojik sosyoloji, toplumsal dünyayı bilinç yerine deneyimlerimizin bir ürünü ve bireylerin toplumsal eylemlerine yüklenen anlamlar olarak gördüğünden, fenomenoloji aracılığıyla sınırlar anlamak mümkündür. Fenomenoloji, sınırların toplumsal olarak nasıl kurulduğunu ve sınırlara dayalı toplumsal ilişkilerin nasıl sürdürüldüğünü anlamada ışık tutabilir. Schutz'a göre, toplumsal dünyanın tüm karmaşık fenomenleri anlamlarını korurlar, ama bu anlam, tam da ilgili bireylerin kendi eylemlerine yükledikleri anlamdır. O halde amaç, bireylerin sosyal dünyadaki eylemlerini ve bireylerin sosyal fenomenlere anlam verme yollarını yorumlamaktır (Schutz, 1967, s. 6). Toplumsal dünyanın bir fenomeni olan sınırlar, çok farklı anlamları içeren yapılardır. Özellikle günümüzün küreselleşmiş insan hareketliliğinin olağanüstü hızda gerçekleştiği bir dönemde sınırlar, birbirinden farklı anlamları içermektedir. Kimisi için sınırlar, toplumsal hareketliliğin önündeki engeller olurken, kimisi için sınırdışı toplumsal ilişkileri teşvik eden yapılardır. Sınırlar kimisi için bir bariyer, bir eşik, bir kapı işlevi görürken, kimisi için bir köprü, bir kaynaşma, bir bütünleşme işlevine sahiptir. Sınırlar kimisi için güvenliği, kimisi için vatanı, kimisi için ekonomik bir kaynağı, kimisi içinse değerleri çevreleyen hatları temsil eder. Bu açıdan sınırlar, toplumsal bir fenomen olarak, bireylerin eylemlerine yükledikleri anlamlara göre değişiklik göstermektedir.

Modern sosyolojik teorinin önemli isimlerinden biri olan Harold Garfinkel, sosyolojide etnometodoloji kuramının temsilcisidir. Bu kuram temelde insanların gündelik yaşamdaki toplumsal etkinliklerinin incelenmesi olduğundan, bu kuram üzerinden sınırlardaki toplumsal etkinlikler derinlemesine analiz edilebilir. Garfinkel'e göre, etnometodoloji alanda yapılan çalışmalar bireylerin metotları açıklanabilir ve gündelik yaşamın bir parçası olarak analize tabi tutulabilir (Garfinkel, 2014, s. 7). Etnometodoloji, insanların gündelik yaşamda deneyimlerini anlamlandırma biçiminin somut olarak incelenmesidir (Poloma, 2017, s. 249). Bu yönüyle etnometodoloji açısından toplumsal gerçeklik sabit değildir, bireyler tarafından yeniden üretilir (Coulon, 2010, s. 28). Bu bağlamda sınırlar, göçmenlerin toplumsal etkinliklerinin incelenmesi açısından önemli bir araçtır. Örneğin Türkiye'ye göç edenler, sadece yasal prosedürlere göre göç etmiyorlar, aynı zamanda yasa dışı bir şekilde de sınırdan geçiş yapıyorlar, sadece eğitimsiz ve mesleği olmayanlar değil, aynı zamanda eğitilmiş ve seçkin mesleklere sahip göçmenler de yasa dışı göçe dâhil oluyorlar, sadece sınırdan kaçak geçiş yapmıyorlar, aynı zamanda yasal geçiş yapıp yasa dışı konuma düşüyorlar, sadece sınır kapılarından kendileri geçmiyor, aynı zamanda kaçak ürünleri de beraberlerinde getiriyorlar, sınırı sadece bir kez geçmekle yetinmeyip gününbirlik geçişlerle çok defa geçişlerle göçü deneyimliyorlar. Bu ve buna benzer süreçler, sınırların, göçmenlerin gündelik yaşamlarındaki toplumsal etkinliklerini düzenlemelerindeki temel araçlardan biri olduğunu göstermektedir.

Modern sosyoloji teorinin önemli isimlerinden biri olan Erving Goffman, Dramaturji kuramının önemli simalarından biridir. Goffman'ın çözümlemesinin etkisi, benliğin sunulmasını portrelemektir (Poloma, 2017, s. 219). Goffman, bireylerin kendilerini ve etkinliklerini günlük hayatlarında nasıl gösterdiklerine bakmaktadır. Bu konuda iki Dramaturjik kavram ön ve arka bölgelerdir (Wallace & Wolf, 2013, s. 319). Goffman'a göre, ön bölge, kişinin performansının, izleyenlere durumu tanımlamak için düzenli olarak genel ve sabit bir biçimde işleyen bir bölümdür (Goffman, 1959, s. 22'den akt. Poloma, 2017, s. 213). Goffman, aynı zamanda, ön cephede bastırılan gerçeklerin veya çeşitli türlerden informal eylemlerin, ortaya çıkabilecekleri sahne arkasını ele alır. Bir sahne arkası çoğunlukla sahne önüne bitişiktir ancak aynı zamanda ondan ayrıdır. Performans sergileyenler, ön cephedeki izleyiciler arasından herhangi bir kimsenin arka cephede görünmesini hiçbir şekilde beklemezler (Ritzer ve

Stepnisky, 2014, s. 365). Goffman'ın Dramaturji kuramından bakıldığında sınırlar bize çok şey söylemektedir. Sınırlardan sayısız göçmen geçişi, Dramaturji kuramının temel kavramlarından olan ön bölge ve sahne arkası üzerinden incelenebilir. Göçmenlerin sınırdan geçişinde, sınırlar ön bölgeyi, yani sahneyi, sınıra varmadan önce ve sınırı geçtikten sonraki süreçler ise arka bölgeyi, yani sahne arkasını temsil eder. Sınırların ön bölge oluşu, sınır geçişlerindeki davranışların tanımlanmış, amaçlanmış ve kodlanmış olduğunu, sınırdan geçmenin çeşitli gereklilikleri bulunduğunu gösterir. Sınırdaki olanlar, sınırlardan geçişin getirdiği gerekliliklere haiz olduklarından, sınıra yabancı değildirlir, sürekli giriş-çıkış yaparak orayı tanır, bilir ve ona göre geçerler. Sınırlar, sınırı geçenler açısından bir ön bölgedir. Buna göre, göçmenler, özellikle de düzensiz göçmenler, sınırdan geçiş yaparken esasında sahnedirler, ön bölgedeki performanslarını gerçekleştirmektedirler. Sınırlardan geçiş çeşitli prosedürler kapsadığından, göçmenlerin sınırlardan geçerken prosedürlere uygun bir şekilde geçiş yapmaya çalışmaları ya da yapıyormuş gibi görünmeleri, onların ön bölgedeki davranışlarını yansıtır. Göçmenlerin sınıra varmadan önce ve sınırı geçtikten sonraki halleri ise, sahne arkasını gösterir. Göçmenlerin sınırdan önce ve sonraki durumları, tanımlanmamış, kodlanmamış ve amaçlanmamış olduğundan, karmaşık ve her zamanki özellikler taşır. Göçmenler sınırdan önce ve sonra toplumsallıklarını daha fazla yansıtır. Sınırlar onları belirli kalıplara, şekillere ve görünümlere dönüştürdüğü için, sınır öncesi ve sonraki durumlar toplumsallığın hâkim olduğu, örneğin göçmenlerin kendilerini rahat hissettikleri, serbest davrandıkları, kendilerini daha çok özgür tanımladıkları bölgedir. Göçmenler, sınıra varmadan önce veya sınırı geçtikten sonra, yani sahne arkası olarak tanımlanan arka bölgede şakalaşabilir, öfkelenebilir, kahkaha atabilir, küfürlü konuşabilir, kısacası oldukça rahat davranabilirken, sınırdaki, yani ön bölgede bu rahatlık yerini resmiyete, ciddiyete ve düzenliliğe bırakır. Sınırdaki ilişkiler tanımlanmış, kodlanmış ve tekdüze bir şekilde işlediği için, göçmenlerin ön bölge olan sınırdaki ilişkileri sahne arkasına göre daha sınırlıdır. Çünkü sınırlar, göçmenleri disipline eder, serbestliği, rahatlığı ve özgürce hareket etmeyi ortadan kaldırıp, belirli bir düzen, norm ve kurallar dayatır. Göçmenler, bunun bilincinde oldukları için sınırdan geçerken ne kadar huzursuz, keyifsiz ve rahatsız olsalar da, sınırın kurallarına uyuyormuş gibi huzurlu, keyifli ve rahat görünmeye çalışırlar. Bu bağlamda ön bölge olan sınırlar, olduğumuzdan çok olmamız gereken yerdir ya da olmak istediğimiz yerden çok olmak istemediğimiz yerdir.

4. Küreselleşme tartışmaları ışığında sınırlar: Giddens, Bauman, Habermas ve Wallerstein

Günümüz küreselleşme çağının etkilerini gösterdiği alanların başında sınırlar gelmektedir. Çünkü küreselleşmenin ulus-devletler üzerindeki baskısı ve ulus-devletlerin sınırlarını aşan gelişmeler ortaya koyması, sınırları küreselleşme tartışmalarının odağına yerleştirmiştir. Sosyolojik teoride küreselleşme ilgili teorik yaklaşımlar, sınırları anlamada önemli bir temel oluşturmaktadır. Bu çerçevede, güncel sosyolojik teoriler içinde önemli isimlerinden biri olan Anthony Giddens modernlik ve küreselleşme tartışmaları hakkında sosyolojik çözümlenmeleriyle sosyolojiye çok temel katkılar sunmuştur. Modernliğin teorisyenlerinden olan Giddens'a göre, modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir. Ona göre küreselleşme, toplumsal bağlamlar arasındaki bağlantıların yeryüzünde tezahür etmesi, toplumsal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır (Giddens, 1994, s. 62). Giddens modernliğin siyasal bilincini ifade eden ulus-devlete merkezi önem atfetmiştir. Çünkü ona göre modernlik, en belirginini ulus-devlet olan belirli toplumsal formlar üretmiştir. Kuşkusuz bu tespit sosyolojinin kendi inceleme konusu olarak aldığı topluma yoğunlaşma eğiliminin yaygınlığını hatırlayınca kadar basit bir gözlemden ibarettir. Sosyoloğun toplumu bir ulus-devlettir (Giddens, 2010, s. 29). Ulus-devleti sosyologların toplumu olarak gören Giddens, ulus-devletleri tanımlarken sınırları temel bir dinamik olarak görmektedir. Çünkü ona göre modern toplumlar (ulus-devletler) açıkça tanımlanmış bir sınırlılığa sahiptirler. Neredeyse hiçbir modernlik öncesi toplum modern ulus-

devletler kadar belirgin şekilde sınırlanmış değildi (Giddens, 1994, s. 20). Giddens'in yaklaşımı çerçevesinde bakıldığında, modern toplumun esasında bir sınırlı toplum ya da sınır toplumu olduğunu, modernliğin inşası ile sınırların inşasının bir ve eşdeğer olduğu görülmektedir. Öyle ki Giddens'a göre, ulusu ulus-devletin gerekli bir unsuru hâline getiren şey, (ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar) milliyetçilik duygularının varlığı değil, aksine gücü kesinlikle belirlenmiş alansal sınırlar üzerinde genişleyen yönetim aygıtının birliğidir (Giddens, 2000, s. 13). Bu bağlamda, Giddens'in düşünce dünyasında sınırlar, modern toplumların inşasında, daha özelden ulus-devletlerin örgütlenmesinde ve günümüz gelişmeleri ışığında küresel sistemin tanımlanmasında temel unsurlardan biri olmuştur.

Çağımızın önde gelen teorisyenlerinden Zygmunt Bauman, modernliği ve küreselleşmeyi çözümlerken sınırlara odaklanmakta ve sınırlar üzerinden çözümlenmelerini sürdürmektedir. Ona göre modernlik, birincil olarak ve her şeyden önce, bir sınır uygarlığıdır. Bu uygarlık, ancak ve yalnızca vaat ve ümit edilen bir başlangıç mekânı olarak bazı sınırlar var olduğu sürece yaşayabilir; ya da daha doğrusu, dünyanın, kendisini bir sınır olarak algılamasına ve tabii hepsinden de önemlisi böyle muamele edilmesine izin verdiği sürece. Bu anlamda, modernlik, doğası itibarıyla, sürekli fethedilecek yeni topraklar ve her daim yeni ihlal işmarları ya da bahaneleri yoluyla kendi kendisini yeniden yaratan ve gençleşen bir sınır uygarlığıdır (Bauman, 2001, s. 37). Bu anlamda modernlik, sınırlarla düşünmeyi, yaşamayı ve davranmayı gerektirir. Modern toplum, sınırlara dayalı bir toplumdur. Küreselleşmenin sınırları sorgulanır hale getirmesi, sınır aşan gelişmeler ortaya koyması ve sınırları esnek, akışkan ve edilgen hale dönüştürmesi, modernliğin sınırlara dayalı düzeninin günümüz küreselleşme gelişmeleri ışığında yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Bauman'ın düşüncesinde küreselleşmenin anlamı, toplumları ilgilendiren meselelerin belirsizlik, düzensizlik ve kendine başına buyruk olması ve merkezsiz, kontrolsüz ve dağınık bir şekilde cereyan etmesidir (Bauman, 2012, s. 64). Ona göre, bir coğrafi sınır fikrini gerçek dünyada savunmak giderek güçleşirken, mesafeler artık sorun olmaktan çıkmış bulunuyor. Aslında uzaklık nesnel, kişisellikten arınmış, fiziksel bir veri olmaktan çok uzak toplumsal bir üründür; mesafe, kat ediliş hızına bağlı olarak değişir. Kolektif kimliklerin oluşturulması, ayrılması ve sürdürülmesinin diğer tüm toplumsal nedenleri -örneğin, ülke sınırları ya da kültürel bariyerler- geriye dönüp bakacak olursak, bu hızın sadece tali etkileri olarak görünür (Bauman, 2012, s. 19). Bauman'ın düşüncesinde sınırlar, modern toplumun temel çerçevesini oluştururken, küresel toplumun inşasında etkisini ve önemini gittikçe yitirmektedir. Çünkü küreselleşme, sınırları aşan boyutlarda ilişkiler ve etkileşimler oluşturduğundan, sınırlar bu yeni toplum türünün belirleyici ögesi olmaktan çıkmaktadır. Baumancı perspektiften küreselleşmenin sınırlar üzerindeki etkilerinin sınırları değiştirip dönüştürdüğü, sınır ötesi gelişmelerin öne çıktığı, dolayısıyla, sınırların küreselleşmenin toplumsal sonuçlarından biri olduğunu göstermektedir.

Çağdaş sosyolojik teorinin önemli kilometre taşlarından biri de Jürgen Habermas'tır. Habermas, güncel sosyolojik tartışmalar arasında yer alan küreselleşme kavramını ulaşım, iletişim ve mübadele münasebetlerinin milli sınırlardan taşacak şekilde yoğunlaşması ve çapının büyümesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre demiryolu, buharlı gemi ve telgraf 19. yüzyılda ulaşım ve mal nakliyesini ayrıca bilgi akışı ve mübadelesini nasıl yoğunlaştırıp hızlandırmışsa, bugün uydu tekniği, hava ulaşımı ve dijital iletişim de aynı şekilde geniş ve yoğun ilişkiler şebekesi doğurmuştur (Habermas, 2008, s. 81). Küreselleşmenin ulus-devletin sorgulanmasına neden olduğunu belirten Habermas, devletin egemenlik ve şiddet tekelinin bugün şeklen pek fazla müteessir olmamakla beraber, dünya toplumu içinde karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin artmasının, ulus-devletin dayandığı temel referansların sorgulanmasına neden olduğunu vurgulamıştır. Ulusal toplumun yüz yüze kaldığı gerçek meselelere, devletin sınırları içinde teritoryal niteliğe sahip ulusal bir siyasetle çözüm bulabilmek bugün artık mümkün müdür? (Habermas, 2008, s. 87) sorusunu yönelten Habermas, ulus-devletlerin bir özerklik kaybı yaşadığını ifade etmiştir. Ona göre, özerklik kaybı, devletin kendi vatandaşlarını

kökü kendi sınırları dışında olan ve diğer aktörler tarafından alınmış kararların doğurduğu neticeler ile bu tip süreçlerin doğurduğu tesirler silsilesine karşı kendi başına koruyamamasıdır. Çevre kirliliği, organize suçlar, yüksek teknolojinin doğurduğu güvenlik riskleri, silah kaçakçılığı, salgın hastalıklar gibi ani sınır ihlalleri bunlara örnektir (Habermas, 2008, s. 26). Bu bağlamda, Habermas'ın düşüncesinde sınırların küreselleşmenin baskısı altında olduğu, ulus-devletlerin küresel boyuttaki gelişmeler karşısında sınırlarının özerkliğini yitirdiğini, bunun da sınırların meşruiyetinin sorgulanmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Küreselleşme baskısına karşı Habermas, güçlü devlet yapılarının gerekliliğine işaret etmektedir. Ona göre, ulus-aşırı şirketler güçlü devlet kurumları, özellikle de merkez alanlarda güçlü devlet kurumları olmadan faaliyet yürütemezler, güvenliklerini sağlayamazlar, nispi tekeller oluşturamazlar ve rekabet edemezler. Güçlü devlet yapıları, kapitalizmin garantisi, yaşama alanı ve büyük karların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahip unsurlarıdır. Güçlü devlet yapıları olmaksızın, sermayenin sonsuz birikimi önemli değildir (Habermas, 2008, s. 11). Bu çerçevede, sınırlar, Habermas'ın küreselleşme baskısı karşısında önerdiği güçlü devlet yapılarının bir unsurunu oluşturmaktadır. Her ne kadar küreselleşme sınırları aşan süreçler ve sonuçlar oluştursa da, küreselleşmeyle birlikte kapitalizmin kendisini devam ettirebilmesi güçlü devlet yapılarına, daha özelden sınırların gerekliliğine işaret etmektedir.

Çağdaş sosyolojik teorinin önemli isimlerinden biri de, Immanuel Wallerstein'dır. Wallerstein'ın dünya sistemi analizi onu sosyolojik teorideki öne çıkarmıştır. Söz konusu analiz sınırlarla doğrudan ilişkili boyutları içermektedir. Wallerstein dünya sistemini analiz ederken kapitalist dünya ekonomisine özel bir önem atfetmekte, modern dünya sistemini bu ekonomik yapılanma temelinde belirlemektedir. Wallerstein'a göre bir dünya-ekonomi, içinde bir işbölümü olan ve bu yüzden temel ya da asli malların dikkate değer bir büyüklükte içsel mübadelesinin yapıldığı, sermaye ve emek gücü akışlarının gerçekleştiği büyük bir coğrafi alandır. Bir dünya-ekonominin tanımlayıcı bir özelliği, birleştirici bir politik yapıyla sınırlanmamış olmasıdır (Wallerstein, 2011, s. 51). Bu bağlamda Anthony Giddens'in ifadesiyle, kapitalist dünya ekonomisi, Wallerstein'a göre, yaklaşık on altıncı yüzyıldaki başlangıç döneminde ve bugüne kadar süren hâliyle, üç temel bölgeden ya da yerleşik üç zamansal-alansal güzergâhtan oluşur. Bunlar: kapitalist merkez (Avrupa, Birleşik Devletler ve son dönemlerde Japonya), hem sömüren hem de sömürülen yarı-çevre ve baskı altında işlenmiş ürün sağlayan emekçilerin yer aldığı çevre bölgelerdir (Giddens, 2000, s. 216). Modern dünya sisteminin merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler şeklinde ayrılması, sınırların kapitalist iktidarın egemenlik sahalarını belirlediği göstermektedir. Bu anlamda sınırlar, merkez kapitalist ülkeleri, bu ülkelerin sömürgeleştirdiği ülkeleri ve sömüren-sömürülen ülkeler arasında kalan yarı-çevre ülkeleri belirleyen hatlardır. Diğer bir ifadeyle, sınırlar, kapitalizmin üç farklı iktidar bloğunun egemen olduğu sahaları sembolize etmektedir. Ancak sınırlar kapitalist dünya ekonomisinin yapılanma tarzını ifade ettiği gibi, modern devletlerin örgütlenme biçimini de yansıtmaktadır. Sınırlar, modern devletlerin egemenlik sahalarını belirleyen hatlar olarak işlevselleştirilmiştir. Kapitalist dünya ekonomisi içerisinde modern devletler sınırlar aracılığıyla egemenlik sahası içerisindeki hareketlilikleri kontrol etmektedir. Küreselleşmeyle birlikte dünya ölçeğinde artan göç hareketleri, sermayenin küreselleşmesi gibi süreçler, modern devletlerin sınırlarını aşarak genişlemekte ve yayılmaktadır. Nitekim Wallerstein'a göre merkez kapitalist ülkeler tüm sınırların metalar ve sermayenin serbest dolaşımını esas alan küreselleşmeyi harekete geçirdiler (Wallerstein, 2011, s. 150). Bu bağlamda, küreselleşmenin egemen olmasıyla birlikte, kapitalist dünya ekonomisi ulusal sınırları aşarak ve bu sınırları yeniden üreterek şekillenmiştir.

5. Modernliğin dönüşümü, iktidar ilişkileri ve toplumsalın yeniden yapılanmasında sınırlar: Foucault, Baudrillard, Beck ve Lefebvre

Modernliğin 20. yüzyılın sonlarında krize girmesi, modern toplumların sonu anlayışlarına, modernlik sonrası toplum yapısına, postmodern döneme geçildiğine ilişkin tartışmalara kapı

aralamıştır. Modernliğin eleştirisi modernliğin sonuna işaret eden yaklaşımları öne çıkardığı gibi modernliğin yeni bir aşamaya geçtiğini iddia eden yaklaşımları da etkili kılmıştır. Modernliğin dönüşümüyle birlikte iktidar ilişkileri değişime uğramış ve toplumsalın yeniden yapılandırıldığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu sürecin yansımalarından biri de sınırlar olmuştur. Bu bağlamda, sosyolojik kuramın güncel isimlerinden biri, hiç kuşkusuz Michel Foucault'dur. Foucault'nun iktidar çözümlemeleri sınırları anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Foucault, Batı'da insanları disipline etmeyi amaçlayan yeni bir iktidarın hakim hale geldiğini, bu iktidarın normlara uyumlu bireyler ve normalleştirilmiş bir toplum anlayışını oluşturduğunu vurgular (Aksay, 2004, s. 11-12). Onun bu anlayışında iktidar, bireyleri kategorize eder, onda bir hakikat kaygısı üretir, bu şekilde gündelik yaşama müdahil hale gelerek bireyleri özneleştirir (Foucault, 2005, s. 63). Foucault'nun bu iktidar anlayışı üzerinden sınır olgusu anlaşılabilir. Çünkü sınırlar iktidarın belirlediği bir alanı işaret etmektedir. İktidar sınır koyabilen, sınır çizebilen, sınırları üreten yapılardır. Normal ile anormal, deli ile akıllı, akla uygun olanla akıldışı, hasta ile sağlıklı, suçlu ile özgür olan arasındaki sınırları belirleyen iktidarın kendisidir (Foucault, 2012). Diğer bir ifadeyle, Foucaultcu anlamda iktidar, özgürleştirdiği kadar sınır koyabilen, sınırlandırdığı kadar da özgürleştirir. İktidarın sınırları, verili tarihsel-toplumsal ilişkiler ağı içerisinde şekillenir. Foucault'ya göre iktidar, toplumsal yaşamın kılcal damarlarına kadar nüfuz etmiş olduğundan, toplumsal ilişkilerdeki sınırları çizen, üreten ve şekillendiren bu iktidar yapısıdır. Sağlıktan cinselliğe, aileden siyasete ve gündelik yaşama kadar toplumsal yaşamın her alanında normal ve anormalin sınırı iktidar tarafından belirlenmektedir. Öte yandan, Foucault'nun yönetimsellik kavramı da sınırları anlamada önemli bir yere sahiptir. Çünkü yönetimsellik, bir iktidar biçimi olarak sınırları oluşturmada önemli işlevleri içerir. Foucault, yönetimsellikle temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütün olan üç şeyi kastettiğini vurgulamakta ve bu karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümleme ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütünü kastetmektedir (Foucault, 2013, s. 97-98). Bu açıdan bir iktidar biçimi olarak yönetimsellik sınırlar üzerinden örgütlenmekte, sınırlar aracılığıyla teritoryal zemini kontrol etmekte, içeride ve dışarıda kimlerin olacağına karar vermekte ve toplumsal yaşamın sınırlarını belirlemektedir.

Çağdaş sosyoloji teorisyenlerinden biri de hiç kuşkusuz Jean Baudrillard'dır. Baudrillard'ın düşüncesinde sınırları anlamak, düşünürün simülasyon kuramından hareket etmeyi gerektirmektedir. Bu çerçevede, Baudrillard'ın kuramının temelinde yer alan simülark, bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünümdür. Simüle etmek, gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmaktır. Simülasyon ise, bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesidir (Baudrillard, 2011, s. 7). Bu bağlamda, Baudrillard'ın düşüncesinde sınırlar, bir simülasyon nesnesi olarak ele alınabilir. Nitekim Baudrillard'ın harita ve toprak arasındaki ilişkiye dair çözümlemeleri sınırları anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Baudrillard'a göre, gerçeğin modeller yardımıyla üretilmesi hipergerçek, diğer bir adıyla simülasyon olarak tanımlanmaktadır. Buna göre haritadan önce topraktan bahsetmek olanaklı değildir, önce harita sonra toprak, yani gerçeğin yerini alan simülakrlar gelmektedir. Haritayla toprak arasındaki ayrım artık kalmamıştır. Simülasyonla birlikte haritayla toprağın beraberliği sona ermiştir. Yeryüzü sanal olarak kodlanmış ve bir haritaya dönüştürülmüştür (Baudrillard, 2011, s. 14). Bu anlamda, sınırlar haritalarda yer alan çizgiler olduğundan ve toprağı çevreleyen hatlar olduğundan, Baudrillard'ın yaklaşımından hareketle, günümüzde sınırların temsil ettiği alandan yani toprak parçasından ayrıldığı, sınırların simüle edilerek temsil ettiği gerçeklikten koparıldığı, sanal bir koda dönüştürüldüğü söylenebilir. Bu anlamda, Baudrillard'ın düşüncesinde gerçeğin kendisinden ziyade onun nasıl üretildiği temel bir öneme sahiptir. Diğer bir ifadeyle, gerçek ile sahte arasındaki sınır ortadan kalkmış, sahte olan gerçeğin yerini

almış ve yeni bir gerçeklik olarak resmedilmiştir. Sınırları da bu çerçevede ele aldığımızda, sınırlar birer gerçeklik olmaktan ziyade zihinlerimizde gerçeğe dönüştürülmüş simülasyonlardır. Günümüz küreselleşme çağında, yeni medyanın egemen medya olduğu bir dönemde, ulus-devletlerin sorgulandığı bir bağlamda sınırlar salt fiziksel hatlar olmanın ötesinde sembolik bir görünüme, dolayısıyla zihinlerde yeniden üretilen bir imgeleme dönüşmektedir. Küreselleşmenin ulus-devlet sınırlarını aşan gelişmeler ortaya koyması, sosyal medyanın bireysel ve toplumsal sınırları aşındırması, mahremiyet sınırlarını ortadan kaldırması, insan ilişkilerinin her alanına nüfuz etmesi, çeşitli riskler üreterek güvensizlikleştirilmesi nedeniyle yaşadığımız çağ sınırların gerçeklikten koptuğu, her yeni koşulda simüle edilerek yeni bir gerçekliğe dönüştürüldüğü bir çağdır. Hipergerçeklik olarak tanımlanan bu çağda sınırlar, birer simülasyondur.

Çağımızın en önemli teorisyenlerinden biri de Ulrich Beck'tir. Öne sürdüğü fikirler ve ortaya koyduğu kuramsal yaklaşımlar günceli kavramamızda önemli temeller sunmaktadır. Özellikle kitabının da adını taşıyan risk toplumu kuramı, çağımızın temel sorunlarını anlamada önemli fikirler içermektedir. Sosyolojik teorilerde sınırları anlamada Beck'in risk toplumu kuramı en elverişli kuramlardan biridir. Beck risk toplumunun genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: günümüzdeki riskler ve tehlikeler modernleşmenin ürettiği riskleridir. Geç modernlikte üretilen riskler sistematik ve geri döndürülemez zararlara sebep olabiliyor, göze görünmüyor, bilgi dâhilinde değişebiliyor, olduğundan küçük veya büyük görünebiliyor, çarpıcı bir hal alabiliyor ya da tehlikesizmiş gibi lanse edilebiliyor. Risklerin büyümesinden ve paylaşımından ortaya toplumsal risk konumları çıkıyor. Bu riskler eninde sonunda onları üreten ya da onlardan kar sağlayanları da etkiliyor. Ekolojik felaket ve radyoaktif serpinti ülke sınırlarını tanımıyor. Zenginler ve güçlüler de emniyette değil. Bu tehlikeler sadece sağlığı değil, aynı zamanda meşruiyeti, mülkiyeti ve kârı da tehdit ediyor. Risklerin yayılması ve ticarileşmesi kapitalist mantığı yeni bir aşamaya taşımaktadır. Zenginliklere sahip olunabilir ancak riskler karşısında mağdur olunur, riskler uygarlığın isnat ettiği şeylerdir. Toplumsal olarak tanımlanan riskler kendilerine has bir siyasi paylayıcı madde içermektedir (Beck, 2011, s. 27-29). Bu bağlamda, Beck'in risk toplumu kuramından hareketle sınırlara odaklandığımızda, sınırların temelde risk toplumunun temel özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Sınırlar günümüz geç modern dönemde birer risk alanıdır. Sınırlar bir yanı sıra küresel riskleri önlemede işlevsel kılınca da, bu riskler sınır tanımayan özelliklere sahip olduğu için ulusal sınırları aşarak küresel boyutta bütün toplumları ve bireyleri etkisi altına almaktadır. Ancak küresel insan hareketliliğinin hız kazandığı çağımızda, sınırlar, bu hareketliliğin en uğrak noktalarından biri haline gelmiş, sınırdan milyonlarca insan, araç ve eşya geçiş yapmaktadır. Sınırlardan yapılan geçişler sınırları bir risk alanına dönüştürmektedir. Sınırlardan giriş yapan göçmenler, sığınmacılar, mülteciler, kaçakçılar, teröristler, suçlular ve daha nice yasa dışı işler yapanlar, sınırlarda riskleri daha çok artırmakta ve sınırlar risk üreten araçlar haline almaktadır. Sınırdan kaçak yollarla giriş yapanlardan uyuşturucu madde taşıyıcılığına, organize suç örgütlerinden fuhuş yapanlara, terör eylemleri yapanlardan kaçak ürünlerin satışını yapanlara varıncaya dek birbirinden farklı yasa dışı faaliyetler sınırlarda gerçekleşmekte, bu da sınırların bir risk alanı olarak tanımlanmasında etkili olmaktadır. Sınırların risk alanı olması nedeniyle ulus-devletler sınırları güvenlikleştirmek amacıyla bütün enerjisini, potansiyelini ve araçlarını devreye koymakta, sınır bölgelerinde asayişin sağlanması amacıyla güvenlik birimleri aralıksız denetimlerini sürdürmektedir. Dahası, sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla günümüzde ulus-devletler teknolojideki en ileri yöntem ve teknikleri uygulayarak sınırlardaki riskleri ve tehlikeleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Sınırların güvenlikleştirilmesi çabası da, sınırların bir risk alanı olduğunun göstergesidir. Bu açıdan Beck'in kuramı temel alındığında sınırların bir risk alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Çağdaş sosyoloji teorisyenlerinden biri de Henry Lefebvre'dir. Sosyal bilimlerin ve daha özelde sosyolojinin güncel konularından mekân üzerine düşünmek, konuşmak ve

tartışmak, Lefebvre'den bahsetmek demektir. Lefebvre'ye göre mekân toplumsal bir üründür (Lefebvre, 2014, s. 56). Ona göre, bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. Bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: ona hâkim olarak ve ona sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir (Lefebvre, 2014, s. 67). Yine ona göre her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur (Lefebvre, 2014, s. 133). Bu bakımdan, mekân toplumsal olarak üretilir. Mekânın üretimi, mekânın toplumsal süreçlerin bir sonucu şekillendiği anlamına gelir. Sınırlar da birer toplumsal mekânlardır. Sınırla mekân arasındaki ilişkiyi Lefebvre'nin çözümlemesinden anlaşılabilir. Ona göre, toplumsal mekânlar iç içe girerler ve/veya üst üste binerler. Bunlar, birbirlerini sınırlandıran, hudutlarıyla ya da atalet sonucu birbirine çarpan şeyler değildir. Görünür hudutlar (örneğin duvarlar, genel olarak çitler) hem muğlaklık hem de süreklilik içinde olan mekânlar arasında bir ayırım görüntüsü yaratır. Toplumsal mekândan bariyerler ve duvarlarla, özel mülkiyetin bütün işaretleriyle ayrılmış bir parçanın, bir odanın, bir evin, bir bahçenin mekânı, yine de toplumsal bir mekândır (Lefebvre, 2014, s. 112). Lefebvre'nin düşüncesinden hareketle sınırlar bir mekânda kurulur, bir mekân oluşturur ve bir mekânı temsil eder. Mekânlar sınırlarla belirlenir, sınırlarda kurulur ve sınırlı bir şekilde oluşturulur. Bu sebeple, sınır ile mekân arasında dolaysız bir ilişki vardır. Lefebvre'nin mekâna atfettiği temel özellikler, sınırlarda da görülmektedir. Buna göre, sınır bir toplumsal üründür, sınırlar toplumsal olarak üretilirler. Sınırların gösteren ve gösterilmeyen, algılanan, tasarlanan ve yaşayan boyutları bulunmaktadır. Sınırlar, hem belirsizliği hem de sürekliliği içerir. Sınırlar, duvarlarla, bariyerlerle, çitlerle özel mülkiyeti, bir odayı, evi, bahçeyi, semti, kenti, bölgeyi, ulusu birbirinden ayırmaktadır. Sınırlar, toplumları, kültürleri, kimlikleri, bireyleri birbirinden ayıran ve birleştiren çizgilerdir. Toplumların birbiriyle etkileşim kurdukları mekânlardır sınırlar. Sınırlar ayrıştırdığı kadar birleştiren, set çektiği kadar kaynaştıran, engellediği kadar teşvik eden, mesafe oluşturduğu kadar yakınlaştıran, benzeştirdiği kadar farklılaştıran mekânlardır. Bu açıdan sınırlar, insanın ve toplumun ürettiği birer olgudur.

Sonuç

Sınır sosyolojisinin imkânı ve inşasına ilişkin sosyolojik teorilerde sınırların ele alındığı bu çalışmada, klasik sosyolojik teorilerden günümüz çağdaş sosyolojinin önde gelen isimlerinin kuramsal yaklaşımlarına odaklanılmıştır. Söz konusu yaklaşımlarda sınırların nerede yer aldıkları ve hangi anlamları içerdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Klasik, modern ve çağdaş sosyolojideki teorik yaklaşımların sınır sosyolojisi açısından önemli bir imkanı içerdiği ve bu disiplinin inşası açısından önemli bir kaynak oluşturduğu anlaşılmıştır.

Klasik sosyoloji teorilerinde, Comte, Durkheim, Marx, Weber ve Simmel'in düşüncelerinde sınırlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönem, Fransız ve Sanayi devrimleri sonrasında ortaya çıkan modern toplumun erken döneminin temaları çerçevesinde sınırlara odaklanılmıştır. Sınırların özellikle sanayileşme, kentleşme, ulus-devlet ve kapitalizm gibi süreçlerin inşasına katkı sağlayan bir araç olduğu anlaşılmıştır. Pozitivist bir anlayışa sahip sınırlardan siyasal toplumun inşasını sağlayan sınırlara, kolektif bilinç temsil eden sınırlardan modern devlete temel teşkil eden sınırlara, üst yapısal kurumları ifade eden sınırlardan sermaye-emek çelişkisindeki sınırlara, ulusal-küresel ikilemindeki sınırlardan yaşamdan daha fazla üretimini sembolize eden sınırlara varıncaya dek sınırların farklı sosyolojik görünüşleri olduğu anlaşılmıştır.

Modern sosyoloji teorilerinde, Parsons, Merton, Mills, Coser, Dahrendorf, Mead, Shutz, Garfinkel ve Goffman'ın düşüncelerinde sınırlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönem, yapısal-işlevselci kuramı ve çatışma kuramı çerçevesinde Parsons, Merton, Coser ve Dahrendorf'un yaklaşımlarında sınırların toplumsal sistemin, çatışmanın ve otoritenin işleyişinde öne çıktığı görülmüştür. Toplumsal sistemin bir anahtarı olan sınırlardan açık, gizli ve bozuk işleve sahip sınırlara dek sınırların farklı işlevlere sahip olduğu anlaşılmıştır. Sembolik etkileşimcilik,

fenomenoloji, etnometodoloji ve dramaturji kuramlarında sınırların toplum gündelik yaşam pratiklerinin biçimlenişinde etkili olduğu görülmüştür. Toplumsalın imgelendiği sınırlardan çatışmacı sınırlara, grup kimliğini inşa eden sınırlardan toplumsal sembol işlevi gören sınırlara, toplumsal dünyanın bir fenomeni olan sınırlardan toplumsal etkinlikleri düzenlemenin bir aracı olan sınırlara ve ön bölge-sahne arkası ikilemindeki sınırlara dek sınırların değişik sosyolojik görünüşleri elde edilmiştir.

Güncel sosyolojik teorilerde sınırlar küreselleş tartışmaları ışığında Giddens, Bauman, Habermas ve Wallerstein'in yaklaşımları çerçevesinde şekillenmiştir. Küresel ulus-devlet düzenini belirten sınırlardan küreselleşmenin toplumsal sonuçlarından biri olan sınırlara, küreselleşmeye rağmen ulus-devlet temsil eden sınırlardan küreselleşmenin ortadan kaldırdığı sınırlara varıncaya kadar birbirinden farklı sınır tartışmaları ortaya çıkmıştır. Foucault, Baudrillard, Beck ve Lefebvre'nin düşüncesinde sınırların modernliğin dönüşümü, iktidar ilişkileri ve toplumsalın yeniden yapılanmasında öne çıktığı görülmüştür. Buna göre, iktidarın bir belirlenimi olan sınırlardan simülasyon olan sınırlara, bir risk alanı olan sınırlardan bir toplumsal mekan üretimi olan sınırlara kadar sınırların farklı sosyolojik görünümlere sahip olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak; klasik, modern ve çağdaş sosyolojik teoriler, sosyolojinin yeni alt dallarından biri olan sınır sosyolojisi için zengin bir kaynak sunarken aynı zamanda bu alanın inşası açısından da farklı teorik yaklaşımları içermektedir. Söz konusu teoriler, sınır sosyolojisi açısından hem bir imkan sunarken hem de bu alanın inşasını sağlayacak temeller içermektedir.

Kaynakça

- Aksay, G. (2004). Ne olduğunu olumsuzlamanın hazzı. *Marx'tan sonra* içinde. Michel Foucault, (G. Aksay, Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat: Postmodern hayat denemeleri*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Callinicos, A. (2015). *Toplum kuramı: Tarihsel bir bakış*. (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Comte, A. (1964). Pozitif felsefe dersleri. (Ü. Meriç, Çev.). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 2(19), 213-258.
- Coser, L. A. (1956). *The functions of social conflict*. New York: The Free Press.
- Coser, L. A. (2013). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler*. (H. Hülür, S. Toker & İ. Mazman, Çev.). Ankara: Deki Yayınları.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Stanford: Stanford University Press.
- Durkheim, E. (2006a). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Durkheim, E. (2006b). *Sosyoloji dersleri*. (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkilet, A. (2015). *Toplumsal yapı ve değişme kuramları: Sorokin, Parsons, Dahrendorf, Merton*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Freyer, H. (2015). *Sosyoloji kuramları tarihi*. (T. Çağatay, Çev.). (M. R. Ayas, Haz.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar*. (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, toprak, nüfus*. (F. Taylan, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide araştırmalar*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday Dell Publishing Group.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *Max Weber düşüncesinde siyaset ve sosyoloji*. (A. Çiğdem, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel materyalizmin çağdaş eleştirisi*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve milli devletlerin akıbeti*. (M. Beyaztaş Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Kabakcı, E. (2008). Pozitivizmin Türkiye'ye girişi ve Türk sosyolojisine etkisi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(11), 41-60.
- Karaca, N. (2008). *Pozitivizmin erken Cumhuriyet dönemine etkisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2017). *Sosyoloji tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in sosyal teorileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koser, K. (2007). *International migration: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marx, K. & Engels, F. (2008). *Komünist parti manifestosu*. (R. Teksoy, Çev.). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Mead, G. H. (1932). *The philosophy of the present*. (A. E. Murphy, (Ed.)). London: The Open Court Company.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Parsons, T. (1966). *Societies: Evolutionary and comparative perspectives*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Poloma, M. M. (2017). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (H. Erbaş, Çev.). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri*. (I. Ertuna Howison, Çev.). Ankara: Deki Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. (H. Hülür, Çev.). Ankara: Deki Yayınları.
- Sayın, Ö. (2007). Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyolojik temelleri. *Sosyoloji Dergisi*, 17, 57-69.
- Schütz, A. (1967). *The phenomenology of the social world*. Evanston: Northwestern University Press.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. (O. Akinhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tekin, F. (2016). Kaçakçı: Bir sinemasal tip çözümlemesi (hudutların kanunu ve sarhoş atlar zamanı). (M. A. Aydemir, Ed.), *Toplumsal Tipler* (s. 397-409) içinde. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Wallace, R. A. & Wolf, A. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin genişletilmesi*. (L. Elburuz & M. R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya sistemleri analizi: bir giriş*. (E. Abadoğlu & N. Ersoy, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.

Weber, M. (2005). *Sosyoloji yazıları*. (T. Parla, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Araştırmacıların Katkı Oranı:

1. Yazar: % 100

Çatışma Beyanı: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Belirtilmemiştir.